

*Вінтонів М. О.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

*Бойко М. І.,
доктор філософії,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

*Горохова Т. О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Анотація. У статті схарактеризовано один із важливих шарів поповнення лексичної системи української мови початку XXI століття. Функціонування фемінітивів в українській мові має тривалу історію вивчення в мовознавчій науці. Швидке й постійне оновлення корпусу феміної лексики та термінології переконливо відображає динаміку суспільно-політичного, соціально-економічного, наукового, технічного, побутового, ментально-когнітивного розвитку як української, так і світової спільноти. Об'єктом дослідження є фемінітиви, що функціонують в українськомовному молодіжному середовищі. Предмет дослідження – шляхи поповнення фемінітивів, їхні структурні й функційно-стилістичні характеристики. Метою дослідження є комплексний аналіз функціонування фемінітивів в українськомовному просторі. Мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) висвітлити загальні теоретичні засади вивчення фемінітивів; 2) виявити чинники й причини виникнення та поширення фемінітивів в українській мові; 3) з'ясувати функційно-стилістичні особливості їх вживання в молодіжному середовищі. Мета та завдання дослідження визначили вибір таких методів: загальнонаукових – аналізу, синтезу, індукції, дедукції; лінгвістичних – метод суцільної вибірки, контекстуальний аналіз, структурно-словотвірний аналіз, кількісні підрахунки. Виняткової уваги потребує комплексне вивчення фемінітивів у сучасному молодіжному середовищі, оскільки молодь визначатиме мовну ситуацію в майбутньому. Джерельною базою дослідження є показники цільового анкетування, проведеного авторами в червні 2023 року; українськомовні тексти соціальних мереж та електронних засобів масової комунікації. Отримані дані дають підстави для висновку, що сьогодні менше половини українськомовних респондентів використовує в повсякденному спілкуванні фемінітиви, однак засвідчено тенденцію до розширення функціональної сфери фемінітивів у молодіжному середовищі. Матеріали статті можуть бути використані під час вивчення курсів сучасної української мови, соціолінгвістики; у підготовці спецкурсів та спецсеминарів, кваліфікаційних робіт, під час напи-

сання підручників, навчальних посібників, а також у лексикографічній практиці тощо.

Ключові слова: тенденції розвитку української мови, динаміка в мові, фемінітив, функціонування фемінітивів, українськомовний простір.

Постановка проблеми. Питання номінації жінок у різні історичні періоди, типології засобів і способів їхнього творення тривалий час перебувають у полі зору лінгвістів. Фемінітивний підсистемі сучасної української літературної мови притаманні активні процеси динаміки на різних мовних рівнях, зумовлені розширенням упродовж останніх десятиліть семантичних розрядів фемінітивів у таких сферах діяльності, як навчально-освітня, науково-дослідна, літературно-творча, культурологічна, мистецька, спортивна, туристична, соціальна, правова, економічна, військова, дипломатична тощо.

Фемінітивна підсистема формувалася впродовж усієї історії розвитку української мови та стала відбиттям багатьох власних діахронних і синхронних лінгвальних явищ. Однак під впливом змін у чинній редакції Українського правопису (2019 року) [1], яка розширила сферу формування іменників на позначення осіб жіночої статі від іменників чоловічого роду, в українському інформаційному просторі істотно активізувалися процеси творення і використання фемінітивів. Однак, незважаючи на ґрунтовні напрацювання, у цій царині мовознавства ще залишаються недослідженими окремі важливі сегменти, без яких важко буде здійснювати майбутні комплексні описи сучасного українського лексику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття українські вчені активно досліджують процеси кількісного і якісного оновлення та збагачення словникового складу різних стилів національної мови. Функціонування фемінітивів в українській мові має тривалу й неперервну історію вивчення в мовознавчій науці. На сьогодні підготовлено низку розвідок, що стосуються переважно синхронного вивчення фемінітивів та охоплюють письмовий матеріал різних історичних

періодів: староукраїнського, нового українського, сучасного українського. Передусім заслуговують на увагу праці таких українських лінгвістів, як: К. Городенська [2], С. Карпіловська [3], О. Стишов [4], М. Брус [5], О. Тараненко [6], А. Архангельська [7] та інших.

Ґрунтовною є монографія М. Брус «Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування» [5], у якій досліджено фемінітиви давньоукраїнської, староукраїнської, нової і сучасної української мови, відзначено їхні лексико-семантичні, структурно-словотвірні та функціонально-стилістичні ознаки, статичні й динамічні явища на кожному історичному етапі, встановлено закономірності розвитку фемінітивної підсистеми української літературної мови. На думку М. Брус, категорія жіночності є виразником не лише власне лінгвального феномену, а й втіленням багатьох лінгвокультурологічних явищ [5; 6].

Комплексно схарактеризовано стимули та чинники новітньої фемінізації назв осіб жіночої статі в контексті загальних процесів мовної та соціальної динаміки сьогодення в монографії А. Архангельської «Femina cognita. Українська жінка в слові й словнику». Дослідниця вперше в українському мовознавстві визначила словотвірну зорієнтованість фемінізації в теорії номінації, встановила національну специфіку оновлення системи похідних фемінативів та їх лінгвістичний статус [7]. Також А. Архангельська у своєму дослідженні «До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність» не лише окреслила лінгвістичний статус процесу словотвірної фемінізації в українській граматиці в період українізації 20–30-х років ХХ ст., а й комплексно проаналізувала специфіку словотвірної фемінізації в граматиках кінця ХХ–початку ХХІ ст. [8].

Ґрунтовне вивчення наукової літератури дає всі підстави стверджувати, що в описі фемінітивів накопичено значний теоретичний і практичний матеріал, а також переконливо засвідчує актуальність цієї тематики. Однак огляд відомих сьогодні наукових праць виявив відсутність спеціального комплексного дослідження функціонування фемінітивів в українськомовному середовищі та молодіжному зокрема. Тому на сучасному етапі проблематика, пов'язана з виникненням, становленням, унормуванням фемінітивів, постає як одна з найбільш пріоритетних для мовознавців.

Метою дослідження є комплексний аналіз функціонування фемінітивів в українськомовному просторі. Мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) висвітлити загальні теоретичні засади вивчення фемінітивів; 2) виявити чинники й причини виникнення та поширення фемінітивів в українській мові; 3) з'ясувати функційно-стилістичні особливості їх вживання в молодіжному середовищі.

Мета та завдання дослідження визначили вибір таких загальнонаукових методів – аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Використано низку лінгвістичних методів, зокрема такі: метод суцільної вибірки – для виокремлення фемінітивів в українськомовному сегменті та їх подальшого вивчення; контекстуальний аналіз – для виявлення нейтрального та стилістично маркованого значення фемінітивів і особливостей їх функціонування; структурно-словотвірний аналіз – для студіювання продуктивних способів словотворення, джерел формування нових словотвірних засобів; кількісні підрахунки – для систематизації та узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. З розвитком суспільства і трансформацією вектора ментальності сучасними мовознавцями констатовано формування упродовж останніх десятиліть ХХ ст. феміністичної (гендерної) лінгвістики з метою вже системного усунення (ослаблення) виявів мовної дискримінації жінки.

Варто акцентувати, що особливій увазі на початку ХХІ століття потребує складна взаємодія національно-мовного (прагнення до обмежень наслідків іншомовних впливів на структуру української мови й розширення наявності її питомих, органічних елементів) та соціально-мовного (прагнення до очищення словникового складу української мови від мовних залишків радянського минулого). Іменники на позначення осіб жіночої статі формують окрему номінативну підсистему української мови. Однак, попри ґрунтовні напрацювання, терміни *фемінізація*, *фемінітив* та їхні численні похідні форми увійшли в метамову української лінгвістики лише із останньої третини ХХ століття. Сьогодні більшість українських дослідників наголошує на розв'язанні проблем, пов'язаних зі специфікою процесу фемінізації в українськомовному просторі. На думку українського мовознавця О. Тараненка, *фемінітиви* – підсистема морфологічних одиниць, чітко окреслених граматичним жіночим родом, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду. Інтенсифікацію творення й уживання таких одиниць спричинено низкою чинників: значно ширшим опануванням жінками суто «чоловічих» царин діяльності, а також зростанням в українському соціумі під впливом Заходу ідей фемінізму, спрямованих, зокрема, і на подолання «мовної дискримінації жінки» [6, с. 23].

У «Словнику гендерних термінів» З. Шевченко *фемінітиви* потрактовано як слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду: *льотчик* – *льотчиця*, *письменник* – *письменниця*, *професор* – *професорка*, *директор* – *директриса* тощо [9, с. 255]. Згідно з концепцією З. Шевченко, сучасні мовні норми призводять до дискримінації жінок і завищення значущості чоловіків, у той час як завдання фемінітивів – відновити гендерну рівність [9, с. 256].

Українська дослідниця М. Навальна переконана, що фемінітиви української мови умовно можна об'єднати у дві групи: до першої належать ті, що нині сприймають як усталені й затвержені мовною практикою одиниці, вони збереглися з часу праслов'янської єдності та давньоукраїнського й староукраїнського періодів; другу формують новітні номінації, їхнє виникнення пов'язано з низкою зовнішніх чинників, серед яких поява нових професій, активна позиція жінок в українському суспільстві, розширення сфери їхньої професійної діяльності, перебування на керівних посадах, які раніше зазвичай були пріоритетом тільки для чоловіків [10, с. 56].

О. Тараненко виокремлює такі головні чинники розширення функціональної сфери фемінітивів: демократизація суспільного життя, національно-мовний пуризм та вплив ідей феміністської, або гендерної, лінгвістики [6, с. 22]. З-поміж ключових причин використання фемінітивів в усному та писемному мовленні О. Малахова виокремлює: 1) посилення соціальних рухів у країні, зокрема й за права жінок; 2) дистанціювання від російськомовного тоталітарного дискурсу, адже в російській мові фемінітиви не мають значного поширення; 3) можливість розкрити думку більш точно, зазначити, що для українського суспільства жінка важлива й активна у всіх сферах [11].

Семантичний розряд назв жінок за професійними, діяльними, процесуальними, функційними характеристиками є основою частини номінацій у фемініконі сучасної української мови. Динамічність і багатогранність фемінітивів як явища викликало потребу оцінювати їх за різними критеріями та, як наслідок, спричинило виникнення значної кількості різноманітних класифікацій. У дослідженні ми послуговуємося класифікацією М. Брус.

Згідно з концепцією дослідниці [5, с. 171–203], у межах цього семантичного розряду виокремлюють такі лексичні групи фемінітивів:

1) назви жінок за професійною спеціалізацією в промисловій, будівельній галузях, виробничо-технічними і ремонтно-будівельними діями, процесами (*будівельниця, верстальниця, інженерка, кравчиня, поліграфістка* та ін.);

2) назви жінок за освітньо-навчальною, науково-професійною діяльністю (*випускниця, вихованка, вихователька, дипломниця, дипломатка, дослідниця, журналістка, коректорка, майстриня, рецензентка, студентка, учителька* та ін.);

3) назви жінок за літературно-творчою, культурно-мистецькою діяльністю (*авторка, акомпаніаторка, акторка, балерина, винахідниця, гітаристка, декламаторка, композиторка, письменниця, піаністка, співачка* та ін.);

4) назви жінок за сільськогосподарською, дорожньо-транспортною діяльністю (*агрономка, асфальтниця, городниця, господиня, заправниця, регулювальниця, садівниця, трамвайниця, транспортниця* та ін.);

5) назви жінок за соціально-правовою, торговельно-економічною діяльністю (*аптекарка, бухгалтерка, видавниця, касирка, квіткарка, пенсіонерка, передплатниця, позивачка, покупниця, спадкоємиця* та ін.);

6) назви жінок за спортивною, туристичною, анімаційною діяльністю (*акробатка, альпіністка, баскетболістка, велосипедистка, веслувальниця, відпочивальниця, легкоатлетка, мандрівниця, пасажи́рка* та ін.);

7) назви жінок за військово-воєнною, авіаційною, поліцейською діяльністю (*автоматниця, бомбардувальниця, десантниця, зв'язкова, контррозвідниця, космонавтка, кулетниця, міліціонерка, розвідниця* та ін.);

8) назви жінок за медичною, лікувальною, санаторно-профілактичною діяльністю (*акушерка, ветеринарка, дантистка, лікарка, медичка, окулістка, санаторниця, санітарка, пацієнтка, фельдшерка* та ін.);

9) назви жінок за адміністративними, управлінськими, керівними функціями (*адміністраторка, депутатка, директорка, завідувачка, заступниця, інспекторка, інструкторка, керівниця, командирка, наставниця* та ін.);

10) назви жінок за службовими дорученнями, процесами, обов'язками (*виконавиця, виконувачка, консультантка, представниця, секретарка* та ін.);

11) назви жінок за добродійними діями (*благодійниця, визволителька, добродійниця, засновниця, захисниця, меценатка, охоронниця* та ін.);

12) назви жінок за суспільно-громадською, організаційною діяльністю (*агітаторка, активістка, діячка, ініціаторка, кандидатка, організаторка, пропагандистка, проповідниця, фундаторка* та ін.);

13) назви жінок за успіхами, здобутками, досягненнями (*відмінниця, героїня, лауреатка, медалістка, переможниця, професіоналка, стипендіатка* та ін.);

14) назви жінок за надприродними діями (*відьма, віщунка, ворожбитка, ворожка, знахарка, мольфарка, провидиця, цілителька, чаклунка* та ін.);

15) назви жінок за обрядовими функціями (*дружка, колядниця, плакальниця, щедрівниця, щедрувальниця, ювілянтка, ювілярка* та ін.);

16) назви жінок за ситуативними, тимчасовими діями (*адресатка, відвідувачка, відправниця, гостя, доповідачка, замовниця, претендентка* та ін.);

17) назви жінок за злочинною діяльністю (*вербувальниця, викрадачка, винуватиця, диверсантка, загарбниця, злочинниця, крадійка, шпигунка* та ін.) [5, с. 171–203].

Під впливом змін у чинній редакції Українського правопису (2019 року), яка розширила сферу формування іменників на позначення осіб жіночої статі від іменників чоловічого роду, в українськомовному середовищі істотно активізувалися процеси творення і використання фемінітивів. Фемінітивна деривація представлена нині морфологічним способом із перевагою суфіксального різновиду над іншими способами творення (префіксацією, конфіксацією, флексацією, основоскладанням, субстантивацією).

Ретельний аналіз фахової літератури з теми переконливо доводить, що в сучасній українській мові найбільш продуктивним у деривації фемінітивів є суфікс *-к(а)*, приєднуваний переважно як до відомих (*аніمالістка, банкірка, лідерка, менеджерка, канцлерка, програмістка, офіцерка, режисерка*), так і до нових запозичених твірних основ на позначення чоловічих професій або маскуліних номенів подвійного роду й назв різних видів діяльності (*футзалістка, баристка, грумерка, акваболістка, дайверка, блогерка, тічерка*). Варто наголосити, що більшість таких одиниць мають відчутний відтінок розмовності (*нобелістка, бодибілдерка, геймерка, євродепутатка*), а іноді й неприродності, штучності (*старостка, європка, героїнка*) [12, с. 127–140].

Також на початку XXI століття в українській мові виявлено тенденцію до наростання словотвірної активності непродуктивного в радянську добу питомого суфікса *-ин(я)*, поєднуваного з іменниковими твірними основами. У процесі деривації нових назв жінок ключове значення відіграє аналогія: *політологиня, гравчиня* та ін. Водночас варто зауважити, що утворені за допомогою аналізованого суфікса деякі слова поступово витісняють російські входження радянської доби (пор.: *плавчиня* (зам. *плавчиха*), *продавчиня* (зам. *продавиця*)). Поки що переважна більшість таких утворень містять відтінок розмовності: *видавчиня, ворогиня, політиकिनя, виборчиня, творчиня, археологиня, біологиня* та ін. [12, с. 127–140].

Досліджуючи стильове використання фемінітивів в українській мові, С. Лагдан наголосив, що, окрім публіцистичного стилю, можемо констатувати також поширення фемінітивів у розмовному й художньому стилях, що пов'язано з їхніми функційними особливостями та специфікою мовних засобів, а точніше, відсутністю обмежень щодо використання останніх. Не зайвим буде нагадати, що в розмовному мовленні означені одиниці можуть бути стилістично маркованими: *сторожиха, ткачиха, двірничиха* [13, с. 167].

На думку Б. Ажнюка, на початку XXI століття відбувається помітне розширення сфери використання форм жіночого роду іменників на позначення професій, посад тощо [14, с. 37–42]. В останні десятиліття маємо приклади, коли в процесі

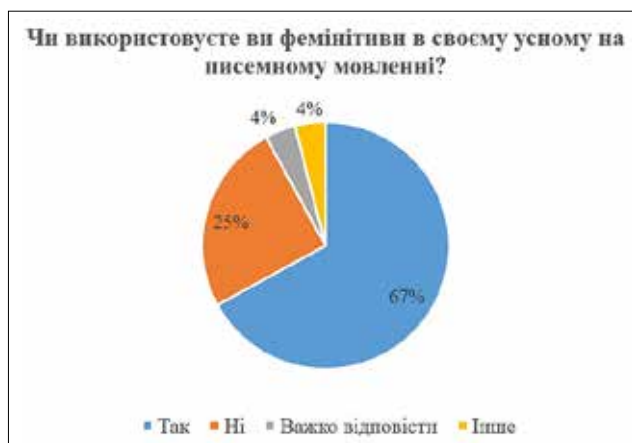
інтенсивного функціонування в молодіжному середовищі (особливо в інтернет-дискурсі), деякі фемінітиви частково втратили оцінку розмовності й набули статусу нейтральних (*мисткиня, начальниця, легкоатлетка, членкиня, філолологіня*), проникнувши в сучасний українськомовний простір. Вищезгадані тези підтверджують актуальність і необхідність дослідження фемінітивів як лінгвістичного феномена та переконливо доводять вияв тенденції до автохтонізації, тобто прагнення до повернення національної ідентичності й самобутності української мови.

Вияткової уваги потребує комплексне вивчення фемінітивів у сучасному молодіжному середовищі, оскільки молодь визначатиме мовну ситуацію в майбутньому. Джерельною базою дослідження є показники цільового анкетування, проведеного авторами в червні 2023 року; українськомовні тексти соціальних мереж та електронних засобів масової комунікації. Загалом переглянуто й опрацьовано понад 1000 дописів. Було розроблено анкету, у якій, окрім паспортної частини та питань, за якими можна отримати інформацію про ставлення респондентів до функціонування фемінітивів в усному та писемному мовленні, запропоновано оцінити заголовки електронних засобів масової інформації. Респондентами стали студенти, магістранти та молоді вчені. Загальна кількість анкет – 357. В опитуванні взяло участь 136 чоловіків (38 %) та 221 жінка (62 %).

Майже усі респонденти (84 %) знайомі зі змінами в чинній редакції Українського правопису (2019 року). Водночас 12 % не вважають за потрібне слідкувати за інноваціями в системі української мови та тенденціями її розвитку (Діаграма 1).

На думку учасників анкетування, головним чинником розширення функціональної сфери фемінітивів є вплив ідей феміністської, або гендерної, лінгвістики (78 %). Зауважимо, що 15 % опитаних обрали відповідь «Демократизація суспільного життя», 5 % – «Національно-мовний пуризм», 2 % – «Інше» на запитання: «Яка ключова причина розширення функціональної сфери фемінітивів?»

Більшість опитаних активно послуговуються фемінітивами в повсякденному житті, оскільки 67 % від загальної кількості респондентів обрали відповідь «Так» на запитання: «Чи використовуєте ви фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?» (Діаграма 1).

Діаграма 1. Відповіді респондентів на запитання «Чи використовуєте ви фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?»

Однак сучасна молодь нечасто віддає перевагу вищезгаданім інноваціям під час спілкування. 10 % від загальної кількості респондентів обрали відповідь «Завжди»; 5 % – «Зазвичай»; 9 % – «Часто»; 19 % – «Інколи»; 21 % – «Нечасто»; 25 % – «Майже ніколи»; 11 % – «Ніколи» на запитання: «Як часто ви використовуєте фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?» (Діаграма 2).

Діаграма 2. Відповіді респондентів на запитання «Як часто ви використовуєте фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?»

Варто зауважити, що лише третина респондентів відзначає фемінітиви в усному та писемному мовленні батьків, друзів та колег. Більше половини опитаних (67 %) звертає увагу на фемінітиви під час перегляду фільмів та читання книжок.

Наявні відповіді анкет дають змогу констатувати, що в українському інформаційному просторі використання фемінітивів переважає. 16 % від загальної кількості респондентів обрали відповідь «Завжди»; 18 % – «Зазвичай»; 9 % – «Часто»; 43 % – «Інколи»; 7 % – «Нечасто»; 4 % – «Майже ніколи»; 3 % – «Ніколи» на запитання: «Як часто ви помічаєте фемінітиви в засобах масової інформації?»

На переконання учасників анкетування, лише 40 % представників державних органів влади часто використовують фемінітиви в усному та писемному мовленні, 4 % – завжди, 7 % – зазвичай, 12 % – інколи, 18 % – нечасто, 11 % – майже ніколи, 8 % – ніколи (Діаграма 3).

Діаграма 3. Відповіді респондентів на запитання анкети «Як часто ви помічаєте фемінітиви в усному та писемному мовленні представників державних органів влади?»

Менше половини респондентів впевнені, що фемінітиви варто використовувати тільки у розмовному (42 %) та художньому стилях (34 %). 13 % обрали відповідь «Публіцистичний», 5 % – «Офіційно-діловий», 6 % – «Інше» на запитання: «У яких стилях мовлення доречно використовувати фемінітиви?»

Водночас 84 % від загальної кількості респондентів впевнені, що в майбутньому використання фемінітивів в українській мові стане загальноприйнятим. 7 % опитаних висловили негативне ставлення до явища фемінізації, 9 % – нейтральне.

Анкета містила низку запитань, присвячених аналізу заголовків електронних засобів масової інформації. Респондентам необхідно було висловити своє ставлення до запропонованих фрагментів від 0 до 5. Майже всі опитані позитивно оцінили заголовки, у яких виявлено фемінітиви на позначення назв жінок за освітньо-навчальною, науково-професійною діяльністю: «Фундаторка та благодійник Могілянки стали святими» (87 %) (електронне видання «Big Kyiv», 25 грудня 2021 року), «Фольклористка розповіла, звідки взялись колядки на Різдво» (85 %) (електронне видання «Бут», 4 січня 2022 року), «Майстриня з Миколаєва власноруч виготовляє текстильні ляльки» (90 %) (електронне видання «Суспільне», 4 червня 2022 року), «Освітнянка з Франківська перемогла в Міжнародному літературному конкурсі» (84 %) (електронне видання «Галицький кореспондент», 12 червня 2022 року).

Також респонденти здебільшого надають перевагу заголовкам, у яких виявлено фемінітиви на позначення назв за літературно-творчою, культурно-мистецькою діяльністю: «Українська керамістка стала учасницею міжнародного симпозиуму в Латвії» (51 %) (електронне видання «IN-ART», 20 серпня 2018 року), «Як авторка книг про Гаррі Поттера опинилась в епіцентрі гендерного скандалу» (67 %) (електронне видання «Ліга. Блоги», 6 серпня 2020 року), «Джолі у Львові: чому кінозірка здійснила несподіваний візит» (73 %) (електронне видання «BBC NEWS Україна», 30 квітня 2022 року), «У Києві під час ракетного обстрілу загинула заслужена артистка України Оксана Швець» (59 %) (електронне видання «Суспільне», 17 березня 2022 року).

Анкетування підтверджує висновок, зроблений на основі спостережень, що респонденти загалом нейтрально ставляться до заголовків, у яких виявлено фемінітиви на позначення жінок за медичною, лікувальною діяльністю, за добродійними та надприродними діями: «Ясновидиця і похресниця Ванги відмоловила жителям Тернопільщини гроші, коштовності» (48 %) (електронне видання «PROte.ua», 19 вересня 2018 року), «Княгиня-меценатка: Анастасія Заславська» (54 %) (електронне видання «bit.ua», 30 жовтня 2020 року), «Сімейна лікарка з Великої Северинки щепилася від COVID-19 та повернулася на роботу» (49 %) (електронне видання «Суспільне», 8 лютого 2022 року).

Однак негативні відгуки переважають під час аналізу заголовків, у яких виявлено фемінітиви на позначення жінок за службовими дорученнями, процесами, обов'язками, за адміністративними, управлінськими, керівними функціями та за спортивною діяльністю: «Українська плавчиня Зевіна виграла два золоті кубки світу» (78 %) (електронне видання «Zn.ua», 3 вересня 2017 року), «Скейтбордистка без ніг» (69 %) (електронне видання «BBC NEWS Україна», 25 вересня 2019 року), «Українська боксерка зупинилася за крок від медалі на Олімпіаді-2020» (65 %) (електронне видання «Уніан», 30 липня 2021 року), «Чому проросійська кандидатка може виграти вибори у Франції» (66 %) (електронне видання «Європейська правда», 8 квітня 2022 року), «Генеральна секретарка Ради Європи зустрілася із Зеленським у Києві» (електронне видання «Радіо Свобода», 9 травня 2022 року), «Прем'єрка Литви: деякі країни ЄС вважають, що Україні зарано давати статус кандидата» (71 %) (електронне видання «Європейська правда», 13 червня 2022 року).

Більше половини опитаних (53 %) наголосили, що державна мовна політика має сприяти поширенню фемінітивів серед населення. Водночас 24 % респондентів від загальної кількості обрали відповідь «Ні», 23 % – «Важко відповісти» на запитання: «Чи повинна держава регулювати та популяризувати функціонування фемінітивів серед населення?» Також анкета містила питання щодо введення елементів гендерної лінгвістики в шкільному навчанні української мови. Майже усі респонденти (89 %) підтримують розроблення та впровадження політики гендерної рівності в освітньому просторі.

Активний розвиток гендерної педагогіки спричинив організацію антидискримінаційної експертизи рукописів конкурсних підручників з української мови. Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 30.05.2014 року [15] та наказу Міністерства освіти і науки «Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проєктів підручників» від 31.10.2018 року [16] антидискримінаційні вимоги до підручників спрямовані на запобігання в їхньому текстовому (конкретних завданнях, вправах, коментарях, примітках, звертаннях тощо) та ілюстративному компонентах дискримінаційних (зокрема і стереотипних) положень (зображень) за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками. Варто наголосити, що антидискримінаційна експертиза передбачає виявлення й усунення всіх ознак, за якими може відбуватися дискримінація.

Респондентам запропоновано оцінити різнорівневі вправи та завдання з елементами гендерної лінгвістики від 0 до 5. 78 % від загальної кількості опитаних віддають перевагу вправам, у яких реалізовано життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці. Наприклад: 1) Уявіть, що ваша сестра поділилася з вами наміром опанувати професію, яку дехто вважає суто «чоловічою». Поміркуйте: яку пораду ви б їй дали? Складіть і розіграйте діалог між вами й нею, використавши в репліках кілька поданих іменників жіночого роду – назв за професією. 2) Ваша однокласниця активно займається кікбоксингом. У класі з дівчинки кеткують, мовляв, це «не жіночий» спорт. У формі поста у фейсбуці захистіть вибір дівчини, аргументувавши вашу позицію. Використайте кілька іменників жіночого роду – назв спортсменок, представниць різного виду спорту. Усі респонденти максимально оцінили вправу, яка містить не лише елементи гендерної лінгвістики, а й формує в здобувачів освіти інформаційно-цифрову компетентність. Упровадження гендерно паритетної мови в усі сфери життя відбувається з одночасним урегулюванням ролі жінки в суспільстві за принципом гендерної рівності. Отримані дані дають підстави для висновку,

що оцінка та ставлення до інновацій у системі української мови залежать від мовної політики держави.

Висновки. Нині державна мовна політика України спрямована на зміцнення авторитету української літературної мови. Процес активної фемінізації має закономірний національний характер, тому інноваційні тенденції в українській мові можуть сприйматися суспільством як питоме, відроджене й оновлене явище.

Причинами активізації фемінітивотворення і фемінітивовживання в нових суспільно-політичних умовах є низка лінгвальних та екстралінгвальних чинників. Загальні процеси демократизації суспільного життя суттєво вплинули і на мовний розвиток, оскільки зумовили послаблення мовних норм, проникнення до літературної форми значної кількості стилістично маркованої лексики, варіативність номінативних одиниць та ін.

Попри те, що нині менше половини українськомовних респондентів використовує в повсякденному спілкуванні фемінітиви, засвідчено тенденцію до розширення функціональної сфери фемінітивів у молодіжному середовищі. Майже усі респонденти впевнені, що в майбутньому роль фемінітивів посилюватиметься не лише в розмовному, а й у художньому, публіцистичному та інших мовних стилях.

Уважаємо, що вживання фемінітивів у закладах загальної середньої освіти сприятиме ознайомленню здобувачів освіти з актуальними доповненнями, викладеними в «Українському правописі» (2019 року). Матеріали статті й основні результати дослідження можуть бути використані під час вивчення курсів сучасної української мови (розділи «Лексикологія», «Словотворення», «Стилістика», «Культура мови»), соціолінгвістики; у підготовці спецкурсів та спецсеминарів, кваліфікаційних робіт, під час написання підручників, навчальних посібників, а також у лексикографічній практиці – для укладання різних видів лексиконів: нових слів і значень, ідеографічних, глумачних, перекладних тощо. Перспективу подальшого дослідження убачаємо в поглибленні відомостей про структурну, семантичну, функційно-стилістичну спеціалізацію фемінітивів, комплексному аналізі функціонування фемінітивів в українськомовному інтернет-дискурсі другого десятиріччя XXI століття.

Література:

- Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>
- Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2 (46). С. 3–11.
- Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 3–15.
- Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
- Брус М. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.
- Тараненко О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 22.
- Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
- Архангельська А. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. *Мовознавство*. 2013. № 4. С. 27–40.
- Шевченко З. Словник гендерних термінів. Черкаси, 2016. 336 с.
- Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 238 с.
- Малахова О. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі, 2019. URL: <http://womo.ua/olena-malahova/>
- Стишов О. Особливості суфіксального словотворення неологізмів на позначення осіб у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. 2020. Вип. 53. С. 127–140.
- Лагдан С. Стильове використання фемінітивів в українській мові. *Scientific Research in XXI century: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference*. Ottawa, 2019. С. 163–170.
- Ажнюк Б. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку. *Освіта і управління*. Т. 11. № 2-3, 2008. С. 37–42.
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертних електронних версій проектів підручників», 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1183729-18#Text>

Vintoniv M., Boiko M., Horokhova T. Femininities in the modern Ukrainian environment (based on the results of sociolinguistic research)

Summary. The article describes one of the most important layers of replenishment of the lexical system of the Ukrainian language at the beginning of the XXI century. The functioning of femininities in the Ukrainian language has a long history of study in linguistics. The fast and constant renewal of the corpus of feminine vocabulary and terminology reflects convincingly the dynamics of socio-political, socio-economic, scientific, technical, domestic, mental and cognitive development of both the Ukrainian and world community. The object of research is femininities that function in the Ukrainian-speaking youth environment. The subject of the research is the replenishment's ways of femininities, their structural and functional and stylistic characteristics. The aim of the study is a comprehensive analysis of the functioning of femininities in the Ukrainian-speaking space. The purpose involves solving several problems: 1) to highlight the general theoretical foundations of the femininities study; 2) identify the factors and causes of the emergence and spread of femininities in the Ukrainian language; 3) to find out the functional and stylistic features of their use in the youth environment. The purpose and tasks of the research have determined the choice of the following methods: general scientific – analysis, synthesis, induction, deduction; linguistics – the method of continuous sampling, contextual analysis, structural and word-formation analysis, quantitative calculations. The comprehensive study of femininities in the modern youth environment needs exceptional attention, as young people will determine the language situation in the future. The source base of the study is the indicators of the target survey conducted by the authors in June 2022; Ukrainian-language texts of social networks and electronic mass media. The obtained data give grounds to conclude that today less than half of Ukrainian-speaking respondents use femininities in everyday communication, but there is a tendency to expand the functional sphere of femininities in the youth environment. The materials of the article can be used in the study of the modern Ukrainian language, sociolinguistics; in the preparation of special courses and special seminars, qualification works, while writing textbooks, manuals, as well as in lexicographic practice, etc.

Key words: trends in the development of the Ukrainian language, dynamics in the language, femininity, the functioning of femininities, the Ukrainian-speaking space.